

11 JULI 1954

TOESPRAAK VAN BURGEMEESTER LODE CRAEYBECKX

“Als woordvoerder van de Stad Antwerpen is het mij een aangename taak, u allen, waarde stadgenoten, die zo talrijk op onze uitnodiging zijn opgekomen, van harte te verwelkomen op deze officiële viering van het nationale feest van het Vlaamse volk.

Ik heb de eer hier te begroeten, u, mijn waarde Generaal, Mijnheer de Gouverneur, de Kolonel van de Rijkswacht, de vertegenwoordiger van de Heer Eerste Minister, de afgevaardigden van verscheidene Ministers, de leden van beide Kamers, van de Bestendige Deputatie, de Burgemeesters en Schepenen van verschillende bevriende gemeenten, en in 't bijzonder oudstrijders en weerstanders, vaderlandse verenigingen en volksmaatschappijen.

Zoals vorige jaren hebben de leden van de Vlaamse Academiën er aan gehouden gevolg te geven aan de invitatie van de Stad Antwerpen om ter gelegenheid van 11 Juli onze gast te zijn. Onze bedoeling door de élite van de Vlaamse beschaving hier te noden is geweest de hoogste betrachtting van de Vlaamse beweging, uitwendige gestalte en klare zichtbaarheid te geven.

Indien het Vlaamse volk zo tientallen jaren weerstand geboden heeft aan een regime waarvan aard en de bedoeling was ons volk tot verwording en verlies van eigen wezen te brengen, heeft de ervaring bewezen dat onverwoestbare krachten ons volk voor de ontbindende elementen immuun hebben gemaakt.

Beter dan vroeger beseffen wij vandaag dat het de grondig verankerde kultuurinstincten van ons volk zijn, waaraan wij te danken hadden dat de eigenheid van Vlaanderen niet teloor is gegaan.

Grondslag dan van de levenskracht van ons volk, dat in het verleden op één der grootste kulturen van het Europese vasteland mocht roemen, is vandaag nog in onze volksgrootheid op de waarde van de geest gevestigd. Als hoogste uitbloei der Vlaamse beweging, beschouwen wij het essentiële werk dat nu aan de orde komt: de opgang van de hogere vormen van beschaving in onze gewesten.

De leden der Vlaamse Academiën, door zich bij ons te voegen om 11 juli te vieren, geven aan deze betoging een betekenis die ver boven deze ener zuiver Antwerpse manifestatie uitreikt.

Hun aanwezigheid heeft een symbolische draagwijdte voor gans Vlaanderen. Dragere en hoeders der Vlaamse beschaving, weest broederlijk welkom, en erbedig gegroet in ons midden.

“...’Brussel – franskiljonse – olievlek’, geen fabel...”

De rede van Lode Craeybeckx ter gelegenheid van de Guldensporenviering in Antwerpen op zaterdag 10 juli 1954 en de reacties in de pers

Op zaterdag 10 juli 1954 hield Lode Craeybeckx (1897-1976) als burgemeester van Antwerpen ter gelegenheid van de herdenking van de Guldensporenslag een rede waarvan de tekst op de linkerbladzijden is opgenomen.¹

INLEIDING

In het archief van de Utrechtse hoogleraar geschiedenis Pieter Geyl (1887-1966) bevindt zich onder zijn Vlaamse correspondentie uit 1954 een map met de tekst van de rede te samen met een reeks krantenknipsels met commentaren op die rede.²

De vraag komt dan op: hoe komt het dat deze documenten in het archief van Geyl terecht zijn gekomen. De oplossing is eenvoudig.

Geyl, die al vanaf 1911 niet alleen in de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging geïnteresseerd was, maar erin betrokken was en erin had “meegeleefd”, om Craeybeckx te citeren³, leerde Craeybeckx in 1954 kennen. In de periode maart-april 1954 gaf Geyl gastcolleges in Gent en had hij een ontmoeting met hem op 26 maart, waarbij zij uitvoerig over de Vlaamse beweging en de positie van het Nederlands in België spraken. Craeybeckx stelde in dit gesprek dat de invloed van het Frans en de Franssprekende elites niet alleen in Brussel maar ook in Vlaanderen nog immer groot was.⁴ Een dag na de ontmoeting ontving Geyl een brief met daarin de uitnodiging om de Guldensporenviering in Antwerpen bij te wonen.⁵

1. Het document is getypt op A4-formaat en omvat zes bladzijden. In het origineel is de inspruing bij de alinea's groter evenals de interlinie. Het document is niet gesigneerd en werd op 4 augustus 1954 samen met de krantenknipsels door mevr. Hilda Joris-Craeybeckx aan Pieter Geyl verzonden.

2. Universiteitsbibliotheek Utrecht, Archief Geyl, Vlaamse correspondentie, map 31.

3. L. Craeybeckx, Pieter Geyl ter ere, in: *Ons Erfdeel*, jg. 11, 1967, nr. 1, pp. 3-7, citaat op p. 3.

4. *Gents dagboek, maart-april 1954*, in: P. van Hees & A.W. Willemsen, *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. dr. P. Geyl*, Antwerpen, 1973-1975, dl. 3, pp. 395-424. De ontmoeting op pp. 403-409.

5. P. van Hees & A.W. Willemsen, *Geyl en Vlaanderen [...]*, dl. 3, pp. 408-409.

Mijn waarde stadgenoten,

Er was een tijd waar sommigen geloofden dat er tegenspraak bestond tussen het vieren van 11 en 21 Juli.

Men is tot het besef gekomen, algemeen vandaag, dat het geen zin heeft de werkelijkheid van België, die tegelijk en bron van moeilijkheden en een weg van ware grootheid is, te loochenen of te verwringen in kunstmatig opgebouwde historische of politieke systemen. De lotsbestemming van België is, twee volkeren verenigd in één staatsverband, op te voeden tot vreedzaam samenleven in wederkerige verdraagzaamheid en wederzijdse eerbied voor eigen aard, zoals alle naties van Europa geroepen zijn om één, in meer gevorderde staat van internationale integratie, zich opgenomen te weten in ruime vastelandsgemeenschap.

Het besef dier evidente werkelijkheid hebben onze landgenoten de Walen steeds gehad, en zij zijn te bewonderen voor de principvastheid waarmede ze steeds, binnen het Belgisch staatsverband, de integriteit en onaantastbaarheid van hun volkeigen aard, gehandhaafd en verdedigd hebben. Het is de regel dat in Wallonië geen volksfeest gevierd wordt, zonder dat de vlag met de Waalse haan de wil van alle Walen, Waal te zijn en Waal te blijven, bevestigt. En niet zodra achten onze Waalse landgenoten een of ander Waals belang niet zelfs geschaad, maar alleen maar slechts bedreigd, of alle Walen, tot welke filosofische of politieke gezindheid ze ook behoren, vormen een eenheidsfront.

Daardoor bewijzen onze Waalse landgenoten dat ze mannen zijn met karakter, zij verdienen daarvoor onze bewondering.

Mijn waarde stadgenoten,

Hoe zouden wij beter tonen dat we hun houding begrijpen en waarderen, dan door hun voorbeeld te volgen?

Er is geen volk ter wereld, geen vrij, beschaafd volk ten minste, of het heeft een dag in 't jaar verkozen waar de nationale gemeenschap zich zelf beschouwt, zich in de erkenning van eigen aard, geschiedenis en lotsbestemming verdiept, zich verheugt in zijn voorspoed, zich bewust wordt van zijn noden, en uitziet naar de middelen om zijn kracht te vermeerderen, de oorzaken van verwording en verval te keren. Zulk een dag is voor ons de herdenking van de Slag der Guldensporen.

Niet overal in Vlaanderen, we weten het maar al te goed, wordt de Slag der Gulden sporen gevierd; en zeker niet met de gepaste gloed, de daarbij horende overtuiging, noch met de luister die overeenstemt met de betekenis van deze datum. We weten het allen, velen in Vlaanderen zouden veeleer de vlag van Lamme Goedzak, dan de Vlaamse Leeuw mogen hijsen.

Was de viering van de elfde juli, de herdenking van de slag der Guldensporen uit 1302, zo iets bijzonders? Op zich niet, al was het in de geschiedenis van België als nationaal fenomeen niet zonder belang. De slag had in die nationale geschiedenis ook al verscheidene interpretaties gehad⁶, maar was in de loop van de twintigste eeuw meer en meer symbool geworden van de Vlaamse identiteit in de Belgische staat en als zodanig ook een symbool geworden tegen de macht van de Franssprekende elite in het land en speciaal in Vlaanderen.

Hiervan uitgaande had de viering in 1954 wel een speciale betekenis, want er stonden in dat jaar voor Vlaanderen en in het bijzonder voor de positie van het Nederlands in Vlaanderen grote belangen op het spel.

Na de Tweede Wereldoorlog waren door de collaboratie in het Vlaamse land en met name door de beeldvorming daarover acties ten behoeve van taalwetgeving en zelfs correcte naleving van de taalwetgeving niet populair. Alle politieke partijen legden de klemtoon op hun rol als nationale en unitaire partij, en thema's als culturele autonomie en federalisering waren taboe. Los daarvan waren er ook genoeg kwesties die oplossingen in unitair verband vroegen.

Van belang is ook dat in het kader van de anti-Vlaamse stemming na de Tweede Wereldoorlog de taalwetten niet waren opgeheven of ingeperkt, al zou men met enig cynisme kunnen opmerken dat het niet of nauwelijks controleren van de naleving in bijvoorbeeld Brussel aardig in die richting kwam. Diezelfde taalwetgeving en dus ook de taalwet op het bestuur uit 1932, ging uit van het territorialiteitsbeginsel en dat betekende vaststelling van het taalterritorium. Er was afgesproken dat elke tien jaar via een talentelling bezien zou worden of het territorium moest worden aangepast. Zo organiseerde de overheid in 1947 een talentelling. De resultaten daarvan werden betwist vanwege vermeende en werkelijke malversaties en beïnvloeding van de respondenten.⁷ Zij bleven dan ook ongepubliceerd mede op aandrang van het Algemeen Vlaams Comité waarin de drie Vlaamse cultuurfondsen het Willemsfonds (liberaal), het Davidsfonds (katholiek) en het Vermeylenfonds (socialistisch), samenwerkten.⁸ Bovendien was er in

6. De Guldensporenslag stond symbool voor de Belgische onafhankelijkheid; de democratische vrijheid; de emancipatie van de burgerij of de arbeidende klasse; het Vlaamse verzet tegen de verfransing; de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen. Zie verder J. Tollebeek, *De Gulden Sporenslag. De cultuur van 1302 en de Vlaamse strijd*, in: A. Morelli (red.), *De grote mythen uit de geschiedenis van België, Vlaanderen en Wallonië*, Berchem, 1996, pp. 191-202 en F.-J. Verdoodt, *Belangrijke historische gebeurtenissen en hun perceptie binnen het vlaams-nationalisme en de vlaamse beweging*, in: F.W. Lantink, *Nationalisme en historiografie. Rondom Pieter Geyl. Afscheidsbundel voor Piet van Hees*, Utrecht, 2005, pp. 59-75.

7. M. De Metsenaere, *De talentelling van 1947*, in: E. Witte (red.), *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal (1963)*, Brussel, 1989, pp. 175-190 (Taal en Integratie, nr. 11).

8. R. De Groof, *De rol van de drie Fondsen als Vlaamse drukingsgroepen in het taalpolitiek besluitvormingsproces rond Brussel*, in: E. Witte (red.), *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal [...]*, pp. 191-233.

Desondanks, neen, juist daarom kreeg deze betoging, waaraan u allen, mijn waarde Sinjoren, deelneemt, zulke grote luister.

Heeft men niet gezegd dat Antwerpen de hoofdstad van Vlaanderen is? Verre van mij u te vragen u daarop niet te verhovaardigen.

Een titel moge ons genoeg zijn: Vlaamse vechtstad moge Antwerpen zijn, onverbreekbaar Vlaams in volk en bestuur. Wanneer we zeggen "vechtstad", dan moge dit woord klinken in de oren van de lauwe optimisten die denken mochten dat de Vlaamse Beweging haar doel bereikt heeft, en daarom voortaan voorwerp zou zijn van nutteloze inspanning.

Dikwijls genoeg hebben we ons verheugd in het heilzaam resultaat der taalwetten, verdiende hulde bewezen aan kloeke strijders van vroeger generaties die voor hun verkrijging geijverd en vaak geofferd hebben. Maar te gemakkelijk vergeet men welk ongelofelijk unicum Vlaanderen in Europa geweest is, waar staatsburgers onderwezen, bestuurd, bevolen, gevonnist werden in een taal die zij niet verstonden. Dat de taalwetten niets anders waren dan het meest vanzelfsprekende herstel van de meest ongehoorde officine [heksenkeuken] van rechtsmiskening.

En die taalwetten dan, worden ze niet meer gesaboteerd, in hun toepassing naar geest en letter ontkracht?

Het geval der hoofdstad is wel een bittere waarschuwing voor ongewettigd optimisme.

Degenen die de debatten in het Parlement gevolgd hebben, direct of indirect, de laatste weken, waar het ging om het taalregime in de voorgeborchten, de Vlaamse voorgeborchten van Brussel, of moeten we zeggen "eertijds" Vlaamse voorgeborchten van Brussel, hebben beseft dat deze debatten een beschaming voor Vlaanderen zijn geweest en de gevolgen die men wil verbinden aan die zogenaamde taaltelling een aanfluiting voor ieder gezond rechtsbegrip.

Wij wensen hier niet te spreken over Brussel als gemeente. Het is ons recht evenwel, te spreken over Brussel als hoofdstad. Want de hoofdstad behoort aan de burgers.

Als zodanig had Brussel moeten zijn, het symbool van de ganse natie, een verenigingsplaats waar alle bewoners van dit land zich thuis en billijk bejegend zouden gevoelen.

In alle landen ziet men dat van de hoofdstad naar het land een opwekkende invloed uitgaat, richting gevend aan, versterking biedend aan de natuurlijke strekking, die ieder volk heeft zich te hechten aan eigen kultuur, eigen landaard.

Brussel doet juist andersom voor Vlaanderen. Daarom is Brussel, als hoofdstad, voor de Vlamingen het tegendeel van wat de hoofdstad moet zijn voor een land.

1950 door dit comité gepleit voor een oplossing inzake de taalgrens. De volksvertegenwoordiging had zelf al in 1948 het zgn. Centrum-Harmel⁹ ingesteld om taalvraagstukken en hun maatschappelijke en politieke gevolgen te bestuderen in een nationale context. Vrees voor federalistische agitatie in Vlaanderen én in Wallonië weerhield politici van doortastend optreden, maar er deed zich een kentering van het tij voor. De katholieke regering-Van Houtte besloot over te gaan tot wetgeving inzake de taalgrens. Ludovic Moyersoën, minister van Binnenlandse Zaken, kwam met een wetsvoorstel waarin met name de toestand in en rond Brussel werd geregeld. Hij stelde voor de Brusselse agglomeratie met drie gemeenten uit te breiden tot negentien. Bij Brussel kwamen dan: Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren en Evere. Hier zou het taalregime volledige tweetaligheid inhouden. Voor zeven randgemeenten, grenzend aan de Brusselse agglomeratie, zouden faciliteiten voor de Franstaligen moeten komen in de vorm van "*un bilinguisme des avis destinés au public*". In de Senaat was hiervoor een meerderheid, maar het wetsvoorstel kwam niet verder. De regering-Van Houtte viel, niet op deze kwestie, maar vanwege interne conflicten binnen de Christelijke Volkspartij (cVP) over de afwikkeling van de koningskwestie, het economische beleid en de dienstplicht.¹⁰

Bij de verkiezingen op 11 april 1954 verloor de cVP fors en kwam er uit de formatiebesprekingen van de regering-Van Acker, een coalitie van socialisten en liberalen. Deze twee partijen hadden elkaar gevonden tijdens de schoolstrijd. Beide oordeelden dat het openbaar middelbaar onderwijs door wetgeving van katholieke zijde financieel sterk onderbedeeld was geraakt. Deze kwestie zou de komende vier jaren een van de grote strijdpunten vormen en gezamenlijk overleg over taalwetgeving en verwante zaken belemmeren. Toch gebeurde er wel wat.

Piet Vermeyleen, minister van Binnenlandse Zaken, publiceerde de talentelling van 1947 en kwam onmiddellijk daarna met nieuwe wetgeving inzake de taalwet op het bestuur. Deze wetgeving week weinig af van het wetsvoorstel van Moyersoën. Ook nu kwamen Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren en Evere bij de agglomeratie Brussel, die nu uit negentien gemeenten bestond. Daarnaast kregen vier randgemeenten – Drogenbos, Linkebeek, Kraainem en Wemmel – de status van faciliteitengemeente, wat inhield dat de buitendienst tweetalig moest zijn.

9. M. Ruys & C. Kesteloot, *Centrum-Harmel*, in: R. De Schryver e.a. (red.) *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, dl. 1, pp. 706-708.

10. E. Gerard, *De katholieken, de Vlaams-Waalse betrekkingen en het probleem Brussel, 1944-1963*, in: E. Witte (red.), *Het probleem Brussel sinds Hertoginnedal [...]*, pp. 273-295, speciaal p. 282 e.v.; Zie voor de achtergrond van de gebeurtenissen rond deze jaren ook: E. Witte, J. Craeybeckx & A. Meynen, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Brussel, 1990, pp. 227-342 en L. Wils, *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen, 2005, pp. 241-263.

In plaats van aanmoediging van de gehechtheid aan eigen volk en landaard (wat voor de Vlamingen de enige vorm van vaderlandsliefde is), stelselmatige, om niet te zeggen verwoede Vlaams-vijandigheid. In plaats van brandpunt van cultuur, haard van vermuilezeling.

Wat heeft Brussel van de Vlaamse cultuur gemaakt?

Mijnheer Beulemans.

En zelfs hij zal vergaan. Zelfs hij is nog te Vlaams, hoe stuntelig ook.

Ondervraag bewuste Vlamingen die zich in de hoofdstad uit dwang van bezigheden, vestigden. Ze zullen u getuigen dat, behalve zo mirakels gebeuren, hun kinderen en heel zeker hun kindskinderen onmogelijk anders dan verfranst zullen zijn. Meer nog, dat zo de natie geen middel vindt om de systematische ontvlaamsing van al wat Vlaams is in de hoofdstad te keren, over zeer korte tijd Brussel een volslagen Franse stad zal zijn.

De ervaring heeft nu bewezen dat 'Brussel-Franskiljonse-olievlek', geen fabel is. Reeds gaan ettelijke gemeenten, waarvan de zuivere Vlaamse aard, enkele tijd geleden, door niemand betwist noch betwijfeld werd, de weg der totale verfransing tegemoet, en zo het hoogste gezag niet ingrijpt. Zo de taalgrens niet bij kracht van wet eens voor goed wordt vastgelegd, zal het verder gaan, noordwaarts, – gemeente na gemeente.

Voor deze fatale gang van zaken is het voldoende dat Walen en in-Brussel-verfranst-Vlamingen, zoals in alle grote steden gebeurt, de buitens gaan bewonen. In Vlaamse gemeenten rond Brussel vormen ze dan de zogenaamde intellectuele, sociaal hoger staande, invloedrijke minderheid, minderheid die haar taal opdringt aan de meerderheid, en, op korte tijd van een Vlaamse gemeente, een tweetalige maakt, en van een tweetalige, weldra een Franssprekende.

Mijn waarde stadsgenoten,

Wat staat ons Vlamingen, tegenover dergelijke overduidelijke, noodlottige, ontwikkelingsgang te doen?

Dikwijls genoeg is van Vlaamse zijde gezegd dat het onze oprechte wens is met de Walen in vrede en peis en wederzijdse verdraagzaamheid te leven.

Onze Waalse landgenoten hebben gewild dat Wallonië eentalig Frans zou blijven: zij verlangen met Frans alle posten, ook nationale bedieningen, die de 4,5 miljoen Vlamingen aanbelangen, te bekleden, zonder een woord Vlaams te kennen. De meerderheid onder hen, verklaart zich in staat en bereid Engels, Duits, Italiaans, ja, Congolees te leren, allen beschouwen zij hun recht, niet alleen het Vlaams niet te kennen, maar te negeren, om niet te zeggen: te negeren.

We erkennen dat er lovenswaardige uitzonderingen zijn, maar deze bevestigen alleen de regel.

Dit ging verder dan het voorstel van Moyersoen, maar het betrof minder gemeenten. De wet werd op 2 juli 1954 van kracht.¹¹

Interessant is dat Craeybeckx, evenals Hendrik Fayat, socialistisch parlementariër voor Brussel en zeker een strijder voor Vlaamse taalrechten in Brussel, niet hebben tegengestemd. Vermoedelijk speelde hier de solidariteit met de partij een rol. Wel kwamen beiden al tijdens de debatten met ernstige kritiek op de taaltoestanden in Brussel.

DE REDE VAN LODE CRAEYBECKX

Lode Craeybeckx werd in 1947 burgemeester van Antwerpen. Hij was in Antwerpen en in Gent betrokken geweest bij het activisme en had ervoor in de gevangenis gezeten. Na zijn vrijlating koos hij voor het socialisme. Na een korte tijd in de journalistiek bij het partijblad van de Belgische Werklieden Partij (BWP), later Belgische Socialistische Partij (BSP), *De Volksgazet* (Antwerpen), werd hij advocaat. Hij had een brede culturele en kunstzinnige belangstelling en had zich ook ten doel gesteld de Nederlandse taal en cultuur in den brede uit te dragen.

Als burgemeester begon hij meteen in 1947 met de jaarlijkse herdenking van de Guldensporenslag, waarbij hij als eerste burgemeester in Vlaanderen naast de Belgische driekleur en de Antwerpse stadsvlag ook de leeuwenvlag op het stadhuis aan de gevel stak.¹² Het was ook het begin van een reeks redevoeringen met aanvankelijk sterk door taal en cultuur bepaalde thema's. In 1947 rechtvaardigde hij de viering aldus: "[dat] *elk volk ter wereld, dat leven wil en waardig is te leven, tijdens het jaar een dag moet uitkiezen om op plechtige en feestelijke wijze de grootheid van het verleden te gedenken, de kracht en de volharding van zijn bestaan in het heden te verheerlijken en voor de toekomst zijn wil op een hoopvol voortbestaan en steeds verder strevende ontwikkeling te bevestigen. Zulk een dag was voor de Vlamingen 11 juli, gedenkdag van de Slag der Gulden Sporen.*"¹³

Na de rede volgde op de Grote Markt een opvoering van het openluchtspel *De Leeuw van Vlaanderen* in een bewerking van Frans Meire. De regie was in handen van Edward Deleu, de uitvoerenden waren leden van het gezelschap van de Koninklijke Nederlandse Schouwburg in Antwerpen. De bewegingskoren stonden onder

11. M. De Metsenaere, *Brussel, de VB te Brussel na WO II*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 1, p. 640 e.v. en M. Deweerdt, *Taalgrens*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, pp. 2949-2963, speciaal pp. 2953-2960.

12. G. Schmook, In memoriam Lode Craeybeckx (Antwerpen, 24.11.1897-25.7.1976), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 36, 1977, nr. 2, kol. 89-114, speciaal kol. 112.

13. W. Van Geet, *Lode Craeybeckx, het Vlaamse geweten van de BSP*, Antwerpen, 1989, p. 81 en L. Craeybeckx, *Wat zegde, wilde, eiste Antwerpen bij monde van zijn burgemeester Lode Craeybeckx. Keuze uit een overvloed van toespraken allerhande van 1947-1967*, Antwerpen, 1967.

Het is een gevaarlijke verdraaiing van het beginsel der eentaligheid.

Inderdaad, waar Vlamingen en Walen op het nationaal gemeenschapsgebied bij elkander komen, heeft principieel doorgevoerde Vlaams onkundigheid van de Waal als gevolg, dat de Vlamingen, in de regel (met uitzondering soms van de openbare parlementaire tribune), genoodzaakt zijn Frans te spreken; daarvoor is het in de praktijk voldoende dat in een vergadering van bijvoorbeeld twintig personen één Vlaamskundige Waal aanwezig zij.

En zo gebeurt het dat in het nationale gemeenschapsgebied de Franse taal de Vlaamse gewesten practisch volledig verdringt.

Zien we niet dat de Franssprekende hoogstaande personaliteiten zich naar Vlaamse gewesten begeven, Vlaamse vergaderingen in het Frans toespreken?

Kan men zich inbeelden dat een Vlaams voorman, parlementariër, minister, zich naar een Waalse stad zou begeven en daar een Vlaamse redevoering houden? Geen Waalse stad zou het verdragen. En terecht.

Daarom zegde ik u, waarde stadsgenoten, dat ik de weerkracht onzer Waalse landgenoten waardeer en bewonder.

En: dat hun voorbeeld navolging verdient.

Mijn conclusie zal zijn, dat de Vlaamse beweging ver van voorbijgestreefd is: dat de nieuwe generaties voor zware taken zullen staan, want welbeschouwd, zijn we nog lang niet halverwege.

Dat wij, noch de nieuwe generaties zullen slagen in die taken, zo niet de Lamme Goedzak wordt afgeschud, en zo we niet, naar het voorbeeld van onze broeders de Walen, het honderd-procentuale bestaansrecht in België opeisen en verwezenlijken. Dat we zullen blijven knoeien met de taalvraag in België, zo we niet afzien van een vorm van verdraagzaamheid, die onbekend en onerkend blijft bij onze tegenspelers.

Dit had ik u te zeggen, op deze 11de Juli.

Ik dank u allen nogmaals voor uw aanwezigheid, en wens u een prettig en aangenaam 11 Juli-feest."

leiding van Lea Daan. Reinier Van de Velde verzorgde de muziek en de decors waren van Lode Ivo. Bij het slot zongen spelers en toeschouwers gezamenlijk *De Vlaamse Leeuw* terwijl de beiaard speelde en de klokken van de kathedraal luidden.

Over de uitvoering was de pers redelijk tevreden, al spaarden enkele bladen hun kritiek niet. Tragisch was dat op het einde van het feest een van de tribunes in elkaar stortte en een twintigtal toeschouwers bekneld en gewond raakten.

DE EERSTE COMMENTAREN IN DE PERS

Op zondag 11 juli gaven sommige bladen¹⁴ aandacht aan de Guldensporenviering. In *De Antwerpse Gids** verscheen het artikel *Het feest van de Elfde Juli. Het ontstaan van een traditie*.¹⁵ De ongesignde bijdrage was van de hand van de 'socialist' Max Lamberty. Het was vooral een historisch overzicht van de verschillende visies op de elfde juli.

Het liberale dagblad *Het Laatste Nieuws** (Brussel) verscheen op 11 juli met een door VL ondertekend artikel over *De betekenis van de Sporenslag. Merkwaardig wapenfeit voor de Lage Landen. Zelfstandigheid en Democratie*. De schrijver wees op studies over deze slag van Hans Van Werveke en J. Verbruggen en besloot met de opmerking: "(...) en om hun zaak te verdedigen beschikken de Vlamingen thans over democratische instellingen en over vertegenwoordigers in het parlement, die zij zelf aanduiden. Wat even nodig blijft als vroeger is de rechtvaardigheid van de zaak, de moed om ze te verdedigen en de sympathie welke zij moet opwekken omdat zij billijk en gegrond is." Het blad gaf ook in een overzichtsartikel een beeld van de verschillende vieringen in het Vlaamse land. De rede van Craeybeckx werd met ere genoemd, maar zijn betoog over Brussel werd niet expliciet aangehaald. Dat gold ook voor de rede van Jozef Van Overstraeten in Gent. Hij had ook over de taalgrens gesproken, maar hier werd slechts zijn opwekking om ook in de omgangstaal correct Nederlands te bezigen, geciteerd.

Vanaf maandag 12 juli kwamen er meer reacties los.

Eerst de katholieke bladen. In *De Gazet van Antwerpen*, 12 juli 1954¹⁶, verscheen een uitvoerig verslag van de plechtigheid. Over de rede van de burgemeester: "(...) en [hij] hield een gelegenheidsrede, waarin hij, in felle bewoordingen de taalwantoestanden hekeld en de Vlamingen bezwoer zich niet langer in slaap te laten wiegen, daar men nog niet halfweg is gevorderd tot het doel, dat men dient te bereiken."

14. De met * aangegeven kranten bevinden zich niet in de knipselcollectie in het archief Geyl en zijn door de auteur afzonderlijk geraadpleegd.

15. De Antwerpse editie van het met de CVP verbonden dagblad *De Nieuwe Gids*. Het blad ging uit van de unitaire Belgische staat. N. Wouters & G. Durnez, *Nieuwe Gids, De*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 2, pp. 2205-2206. Zie ook voor alle genoemde bladen E. De Bens, *De pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers. Gisteren, vandaag en morgen*, Tielt, 1997.

16. Katholiek, Vlaamsgezind, maar in de lijn van de CVP schrijvend. Zie G. Durnez, *Gazet van Antwerpen*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 2, pp. 1234-1235.

Verder meldde het blad dat de rede door applaus werd onderbroken. De voorstelling van *De Leeuw van Vlaanderen* kreeg een positief oordeel, al vond men het decor niet erg fraai.

Ook *Het Handelsblad* (Antwerpen), 12 juli 1954¹⁷, prees in een overzichtsartikel de rede, maar was kritisch over de opvoering van *De Leeuw van Vlaanderen*. De voorstelling was “*verre van gaaf*”. In een redactioneel artikel in hetzelfde nummer met als kop *Vlaams onkundige bewindvoerders*, vroeg de schrijver zich af of Craeybeckx geen last zou krijgen met zijn eigen partijgenoten, want “*met die woorden [heeft hij] een heleboel van zijn partij kameraden tegen de schenen gestampt*”.

Het Volk, 12 juli 1954¹⁸, prees in zijn overzichtsartikel Craeybeckx' optreden. Het was een “*requisitorium tegen het franskiljonisme in Vlaanderen*”. Verder was er lof voor het bewegingskoor van Lea Daan in de uitvoering van *De Leeuw van Vlaanderen*.

In *De Standaard*, 12 juli 1954¹⁹ schalden de loftrompetten. Locant had het over een “*striemende en moedige feestrede*” en hij had lof voor de toneelopvoering.

In het socialistische Antwerpse dagblad *De Volksgazet*, 12 juli 1954²⁰, verscheen een artikel met de kop *Opvoering van 'De Leeuw van Vlaanderen' op de Grote Markt*. Het oordeel over de opvoering was negatief. Het stuk was “*een treurig aftreksel van wat eertijds Vlaanderen's grootheid was*”. Het moest toch mogelijk zijn iets meer eigentijds te vinden, was het oordeel. Over de rede van de burgemeester niets meer dan dat hij een rede had gehouden. Wel kreeg de ineenstorting van de tribune aandacht.

In het liberale Antwerpse dagblad *De Nieuwe Gazet*, 12 juli 1954, verscheen in het overzichtsartikel wel iets over de rede. Er was aandacht voor de passages waarin Craeybeckx stelde dat de tijd dat Vlaming zijn het Belg zijn uitsloot, voorbij was en dat ook Vlamingen trots dienden te zijn op hun eigen aard in hun omgang met de Waalse broeders. Er was ook een verwijzing naar de passages over de verfransing van Brussel en de Vlaamse randgemeenten.

Lode Craeybeckx, s.d.

[Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis]

17. Katholiek, Vlaamsgezind, niet partijgebonden. Zie G. Durnez, *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant. Van 1944 tot de VUM*, Tielt, 1993, dl. 2, p. 150.

18. Gents dagblad, katholiek en Vlaamsgezind, nauw verbonden met het Algemeen Christelijk Werkmans Verbond. Karel Van Cauwelaert schreef onder het pseudoniem Schildwacht in deze krant. G. Durnez, *Volk, Het*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, pp. 3527-3528.

19. Katholiek, vrij radicaal Vlaamsgezind en kritisch tegenover de CVP. Zie G. Durnez, *De Standaard [...]*, dl. 2.

20. De in Antwerpen verschijnende krant van de BSP. J. Van Eynde, volksvertegenwoordiger, was ook hoofdredacteur.

In de Franstalige pers klonken geheel andere geluiden, of soms geen enkel geluid, zoals in *Le Soir**, 12 juli 1954²¹, waarin elk nieuws over de Guldensporenherdenkingen ontbrak. Dat was anders in het liberale *Le Matin*, 12 juli 1954²², waarin de rede van Craeybeckx de grond in geboord werd. Kritiek op de talentelling en op de veranderingen in Brussel was onzin, immers: *“La masse des commerçants, des ouvriers et des employés ont manifesté clairement leur préférence. Ils aiment mieux sans doute s'adapter aux réalités positive que de se perdre dans ces considérations confuses et stériles sur une époque à jamais révolue. Ils (...) se rendent compte que l'usage du français, grande langue internationale, leur est plus nécessaire que le flamand, dialecte de quatre provinces belges. (...) N'entend-on pas dire souvent: Notre dialecte local, c'est la nuit: le français, c'est le grand jour. Le premier nous renferme, nous et nos ambiances, dans notre étroit patelin; le second nous mène partout.”*

In de katholieke *La Métropole*, 12 juli 1954²³, overheerste ook de kritiek. Craeybeckx moest niet zeuren over de talentelling, want de publicatie was het werk van zijn “coreligionaire” Vermeylen. De opmerking dat Walen die Frans spraken op een Vlaamse bijeenkomst *“devraient être mis à la porte”* ontlokte enige opwinding.

Op 13 juli ging *De Standaard* nader in op de rede van de burgemeester. Allereerst publiceerde het blad de rede en ging in de rubriek *Standpunten* Scrutator (Max Wildiers)²⁴ in op de toespraak. Hij stelde dat ook anderen in de zin van Craeybeckx hadden gesproken, waarbij hij de aandacht vestigde op de uitspraken van Michiel Vandekerckhove (kath.), die op samenwerking tussen Wallonië en Vlaanderen had aangedrongen in het kader van culturele zelfstandigheid. Culturele autonomie was overigens in katholieke politieke kringen minder een taboe dan een paar jaar terug. Hij signaleerde in de rede van Jozef Van Overstraeten in Gent eveneens een oproep om samen met “klaarziende” Walen te ijveren voor een definitieve vastlegging van de taalgrens. Scrutator zelf pleitte voor verandering van de unitaire structuur van België in een tweeledige staatsvorm.

In een tweede artikel in dezelfde krant is van enige kritiek op Craeybeckx sprake. *Waarom slechts moedig op één dag op het jaar*, luidde de kop. De schrijver stelde dat de cvp de gevangene was van de psc (Parti Social Chrétien), die zonder Vlaamse steun ten onder zou gaan in het linkse vrijzinnige Walenland. De oplossing zou kunnen zijn dat de Vlaamse socialisten zich onafhankelijk van de Waalse broeders zouden opstellen als het om Vlaamse belangen ging.

21. Neutraal in Brussel verschijnend dagblad. E. De Bens, *De pers in België [...]*, pp. 83 en 383-395.

22. Antwerps, liberaal Franstalig dagblad. E. De Bens, *De pers in België [...]*, pp. 77 en 385-386.

23. Conservatief, katholiek in Antwerpen verschijnend dagblad. G. Durnez & N. Bracke, *Métropole, La*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 2, p. 2045.

24. G. Durnez, *De Standaard [...]*, dl. 2, p. 48.

In *De Gazet van Antwerpen*, 14 juli 1954, verscheen kritiek op Craeybeckx' houding bij de publicatie van de talentelling.

De Volksgazet van 14 juli prees een artikel van August Cool in het invloedrijke weekblad van de jezuïeten *De Linie*, waar in het kader van de Gulden-sporenviering meer aandacht voor de sociale en economische toestand in het Vlaamse land werd gevraagd. Maar zo reageerde *De Volksgazet*, de economische en sociale achtergrond heeft A. Van Laar, een socialistisch historicus al lang aange-toond, "[m]aar het is aardig al zijn de christelijke syndicalisten als gewoonte weer jaren te laat". Verder wees de auteur erop dat de socialisten het wetsvoorstel Moyersoen ook gesteund hadden. Over de rede zelf niets.

Het Handelsblad, 15 juli 1954, kwam in een bijdrage van J.M. (Jan Merckx) terug op *De Volksgazet* en oefende kritiek uit op Jos Van Eyndes opmerking dat Craeybeckx niets nieuws had gezegd. Was, zo stelde J.M., daarom pas vier dagen na datum de rede in *De Volksgazet* gemeld? De rest van het artikel was kritisch van toon over de BSP, voor wie het electoraal verslaan van de cvp het hoogste doel zou zijn, maar zo besloot Merckx, de cvp had het verdiend.

Op 16 juli sloeg Van Eynde terug in zijn blad. Louis Kiebooms, Jan Merckx, "de gewezen oorlogsstudent van de Goebbels-universiteit van Berlijn"²⁵ en Karel Van Cauwelaert (Schildwacht) van *Het Volk* kregen ervan langs. Steekhoudende kritiek in deze bijdrage was een lijst met verwijten aan de cvp. Waarom kon een katholiek Franstalig blad als *La Métropole* nog blijven bestaan; waarom deed het vrije onderwijs niets aan de verbetering van de taalsituatie in het Brusselse onderwijs; waarom nog zo veel Franstalige pensionaten in Vlaanderen; waarom in Vlaamse kiesarrondissementen "nog figures als Schots, Verbaets en Van der Straeten Waillet, wier Vlaams uiterst bedenkelijk klinkt".

De Standaard van 17 juli probeerde Van Eyndes kritiek te weerleggen en wees op het gebrek aan aandacht in *De Volksgazet* voor Craeybeckx' rede. Hetzelfde gebeurde in *Het Handelsblad*, 17 juli 1954. Het maakt in beide gevallen een beetje de indruk van een scheldpartij.

Interessanter is een bijdrage in *Vers l'Avenir*, 15 juli 1954.²⁶ Dieudonné Andru schreef in *Les flamands n'ont pas toujours tort* het volgende:

"Il n'est pas entièrement inexact que Bruxelles est une ville où les Flamands éprouvent parfois l'impression d'être étrangers. C'est cependant leur capitale comme elle est la nôtre, la capitale d'une pays dont ils forment la partie la plus importante de la population." Kortom de vraagstukken rond het samenwonen van twee culturele gemeenschappen in één land lieten zich niet regelen met decreten zonder behoedzaamheid en voorzorg en "sans une immense compréhension réciproque".

25. Merckx had in de oorlog in Berlijn gestudeerd. M. Ruys, *Merckx, Jan*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 2, pp. 2037-2038.

26. Katholiek, in Namen verschijnend dagblad. E. De Bens, *De pers in België [...]*, pp. 83, 440 e.v.

OPENLUCHTOPVOERING

door de Kon. Nederlandse Schouwburg van Antwerpen
Nationaal Toneel van België

Kaft van de brochure uitgegeven ter gelegenheid van de openluchtvoering van *De Leeuw van Vlaanderen* bij de Guldensporenherdenking op 10 juli 1954 in Antwerpen.
[ADVN, VBRB818]

In *De Antwerpse Gids*, 18 juli 1954, reageerde DEL (L. Delafortrie) instemmend op *Vers l'Avenir* en wees er voorts op dat de strijd tegen het franskiljonisme in Vlaanderen vooral een sociale strijd is tegen groepen die zich isoleren in hun milieu en afstand houden tot "het kleine volk".

Ten slotte deed in de eerste week na de viering ook *Le Courrier d'Anvers*, 16 juli 1954²⁷, nog een duit in het zakje. De burgemeester diende boven de partijen te staan en op het moment dat Antwerpen Franse toeristen zou willen aantrekken, werd zijn rede op zijn minst een onhandigheid. Verder niets over het 11 juli-feest, maar wel aandacht voor de viering van *le quatorze juillet* in Antwerpen. Dit was overigens ook in *Le Soir* het geval.

COMMENTAREN IN DE LAATSTE WEKEN VAN JULI

De discussie over Craeybeckx' optreden zette zich in de laatste weken van juli voort, zij het op beperktere schaal.

In *De Antwerpse Gids*, 19 juli 1954, was het oordeel van D.V. in de bijdrage *Linkse regering en Vlaamse belangen* negatief. Craeybeckx heeft weinig nieuws gezegd. De katholieke politicus August De Schryver had al in 1953 op deze materie gewezen en August Cool (voorzitter van het ACV) deed dit recentelijk in *De Linie*. De publicatie van de talentelling was volgens D.V. een slechte zaak, al had het wel een schokeffect teweeggebracht: was de toestand echt zo slecht? Het viel te hopen dat Craeybeckx' oproep in linkse kringen gehoor had gevonden!

In *De Standaard*, 23 juli 1954, werd de maat genomen van de stad Antwerpen. Hoe Vlaams was de stad? De auteur (Climax) was redelijk positief, al was het maar omdat vanaf 1950 bij alle gelegenheden ook de leeuwenvlag wapperde. De vernederlandsing van het bedrijfsleven werkte en de Brusselse bankfilialen waren tweetalig. Het specifieke Franstalige cultuurleven nam af evenals het aantal Franstalige dagbladen (er waren er nog drie). In hetzelfde blad in de rubriek *Feiten en Meningen* hoopte de schrijver dat de redes van Craeybeckx en de rede van Teirlinck ter gelegenheid van 21 juli, de nationale Belgische feestdag, zouden leiden tot een Vlaams eenheidsfront tegen "het Waals-Brusselse imperialisme".

In *Pourquoi Pas?*, 27 juli 1954²⁸, kreeg Craeybeckx het verwijt dat hij van de Guldensporenslag niets had begrepen, wanneer hij deze gebeurtenis omvormde tot een taalconflict, en dat het treurig was dat hij de moed had om een belangrijke Franstalige minderheid, die de durf had in privé-zaken de eigen taal te gebruiken, aanviel.

27. Verscheen als Franstalig weekblad in Antwerpen met veel nieuws over film en theater; aanvankelijk onder de naam *La saison théâtrale*. Als oprichter wordt vermeld Frédéric de France. In 1954 bestond het blad 51 jaar. Vanaf 1972 voerde het ook de titel *Antwerpse Kroniek*. Zie Stadsbibliotheek, Antwerpen.

28. Brussels weekblad.

De Standaard van 27 juli meldde dat burgemeesters van verschillende politieke overtuiging van acht Antwerpse randgemeenten zich solidair hadden verklaard met de uitspraken van Craeybeckx in zijn 11 juli-rede. Het blad publiceerde op 28 juli een uitgebreid interview met Craeybeckx, waarin deze zijn houding tegenover de publicatie van de talentelling verdedigde. Hij zei: “*de vraag is niet: talentelling of geen, maar wel de ziekte waarvan de talentelling en de publicatie het symptoom zijn, namelijk het regiem van Brussel met zijn gevolgen. Brussel wordt een olievlek waardoor Vlaanderen zich bedreigd voelt, en een oplossing van het Brusselse vraagstuk is noodzakelijk.*” Hij betreurde verder de onderlinge ruzies tussen Vlamingen. De Walen zijn meer solidair.

In *De Volksgazet*, 30 juli 1954, maakte Van Eynde, reagerend op het interview in *De Standaard*, er de kachel mee aan. Hij schreef onder de kop *De Standaard krijgt les* dat het onzin was als de cvp over eenheid praatte, als deze partij twee partijen wilde oprichten, “*één voor Wallonië en één voor Vlaanderen*”. En ook nog weer uithalend naar *Het Volk* (Schildwacht) herhaalde hij een lijst met Franstalige activiteiten in Vlaanderen waar de cvp mede verantwoordelijk voor was. Het ging om Franse scholen, missies en sermoenen in het Frans, Franstalige dagbladen en de oprichting van ‘officiële’ scholen in de Congo, waar Vlaamse nonnen in het Frans les gaven aan kinderen van Vlaamse militairen.

Tot slot verscheen in *De Standaard* van 31 juli een ingezonden brief van Craeybeckx waarin deze stelde dat het (door Van Eynde gewraakte) interview op juiste wijze was weergegeven, en dat in een orgaan dat door Van Eynde – de “*polder bizon*” zoals hij in *De Standaard* werd genoemd – nog altijd werd aangeduid als “*het orgaan der Vlaamse extremisten*”.

Het was opmerkelijk dat Craeybeckx in de Vlaamse katholieke pers redelijk veel bijval kreeg. De met de cvp gelieerde bladen waren wat voorzichtiger in de formulering van hun adhesie dan bladen als *Het Handelsblad* en *De Standaard*, waar voorzichtig op verdergaande staatshervormingen dan de vastlegging van de taalgrens werd gepreludeerd. Natuurlijk zal het politieke element, de kans om kritiek op de BSP te kunnen geven, hebben meegespeeld. Het was wel markant dat de eigen socialistische pers het liet afweten. Was het voor Vlaamse belangen opkomen voor een socialistisch parlementariër toch meer een particuliere zaak dan een partijuiting? In feite was de Vlaamse liberale pers positiever tegenover Craeybeckx en het door hem gesignaleerde vraagstuk dan de socialistische bladen.

In het algemeen stipten de bladen het vraagstuk rond de taalgrens en het vraagstuk Brussel wel aan, maar concrete voorstellen om een en ander op te heffen, ontbraken.

Een ander opvallend punt was dat eigenlijk alle bladen in hun typering van de tegenstander vasthielden aan stereotypen. *De Volksgazet* bezigde bij voorkeur

de term “*de collaboratiepers*”, als *De Standaard* ter sprake kwam. Ook vond de socialistische pers het sociale en economische beleid van rechts achterlijk. In de katholieke pers daarentegen klonk tegenover de linkse pers voortdurend het verwijt van antiklerikalisme.

EEN BLIJVENDE BEKOMMERNIS

Op 8 augustus dankte Geyl Craeybeckx voor de toezending van de knipsels.²⁹ Hij wilde wel over deze materie in de Nederlandse pers schrijven, maar vond de zaak “*razend ingewikkeld*”. Het is er niet van gekomen, evenmin als van een nieuwe ontmoeting in september. Geyl vertrok in oktober naar de Verenigde Staten om gastcolleges te geven.

In Vlaanderen volgde wel actie. Het al in 1946 opgerichte Comité voor Cultuurverspreiding organiseerde op 6 september 1954 in de Handelsbeurs in Antwerpen een grote bijeenkomst. Tot de organisatoren behoorden behalve Craeybeckx ook Ger Schmook. Van hem is de leuze op de uitnodiging afkomstig: “*Antwerpen zal Brussel nooit loslaten*”, later verkort tot “*Antwerpen laat Brussel niet los*”.³⁰ Op de bijeenkomst spraken onder voorzitterschap van Lode Baekelmans, Paul Willem Segers (kath.), Frans Grootjans (lib.) en Craeybeckx zelf. De laatste zei: “*Men heeft gezegd: de flaminganten van Brussel vechten met de rug tegen de muur. Ja, voorwaar, dat is zo. Maar denk erom, die muur, zo vertrouwd ik, is het nu mondig geworden volk – in zijn ganse breedte, zijn hoogte, zijn diepte – geheel het volk van Vlaanderen.*”³¹

Het comité kwam met een petitionnement dat aan het parlement zou worden overhandigd. Hierin vroeg het comité aandacht voor de onrust die in het land was ontstaan door de publicatie van de talentelling en sprak het de hoop uit dat parlement en regering: “*(...) maatregelen zouden voorzien, van aard om de naleving te verzekeren van regels die het zich te huis voelen van de Vlamingen in de hoofdstad waarborgen, en dat aan de moeilijkheden betreffende het taalregime in de gemeenten van de taalgrens een oplossing zou worden gegeven, op basis van grondbeginselen die ten volle de rechten van de Vlamingen ten opzichte van hun taal- en cultuurgebied tot gelding brengen, en een duurzame grondslag vestigen voor een goede verstandhouding tussen Walen en Vlamingen.*”³²

Op 21 oktober lichtten Hendrik Fayat, Albert Maertens (lib.), Max Lamberty (soc.) en Jan Verroken (kath.) deze petitie nog toe in een bijeenkomst met de pers.

29. Universiteitsbibliotheek Utrecht, Archief Geyl, Vlaamse correspondentie V, 1954, map 30.

30. De leus is afkomstig van Schmook, maar deze verwijst zelf naar een uitspraak van August Vermeylen. G. Schmook, *Stap voor stap langs kronkelwegen*, Antwerpen, 1979, p. 328.

31. G. Garre, *Lode Craeybeckx, 1897-1976*, Brussel, 1986, pp. 104-105.

32. H. Fayat, *In het teken van Artevelde. Memoires van een Brusselse Vlaming*, Brussel, 1986, p. 210 e.v.

Fayat had al eerder dezelfde materie in een rede in het Paleis der Academiën in Brussel aan de orde gesteld en nog eens beklemtoond hoe belangrijk taal was voor de emancipatie van de arbeidende klasse.

De meer op het nationale en unitaire vlak liggende wettelijke maatregelen van de minister van Onderwijs, Leo Collard, inzake de bekostiging van het vrije onderwijs, kortweg de schoolstrijd, blokkeerden tot in 1958 verder overleg tussen de partijen. De katholieke partijleider, Theo Lefèvre, riep op 30 oktober 1954 in een partijraad van de CVP op de rijen te sluiten en de samenwerking met de socialisten op te heffen.³³

Het betekende geen absoluut einde aan debatten over Brussel, maar zeker is dat de kwestie geen prioriteit meer had. Wel hielden een jaar later, op 8 februari 1955, Lode Baekelmans, Eduard Amter (kath. vertegenwoordiger van het Davidsfonds), Hans Van Werveke (lib. vertegenwoordiger van het Willemsfonds), Achilles Mussche (soc. vertegenwoordiger van het Vermeylenfonds) en Max Lamberty (soc.) bij Van Acker, de premier en bij Vermeylen, minister van Binnenlandse Zaken, nog een pleidooi om de taalgrens vast te leggen.³⁴ Vermeylen was bezig met de voorbereiding van een wetsvoorstel in deze zaak, waarbij de rapportage van het Centrum-Harmel het uitgangspunt zou zijn, maar de spanningen rond de schoolstrijd verlamden elke actie op dit punt.³⁵ Ook het Davidsfonds riep in 1956 weer op tot regeling van de taalgrens en stopzetting van de verfransing van Brussel.³⁶

In 1959 kwam het tot nieuwe acties om de taalgrens vast te leggen én om een nieuwe talenteling tegen te houden. Hier waren ook weer politici bij betrokken als Fayat, Craeybeckx, Jos Custers (kath.) en Maertens (lib.). Daarnaast riepen schrijvers als Herman Teirlinck en Stijn Streuvels op tot erkenning van elkaars taal en het principe van de gebondenheid van de taal aan het territorium.

De taalgrens kwam uiteindelijk in 1962 en 1963 vast te liggen. Voor Brussel waren speciale onderhandelingen nodig (Hertoginnedal). Deze onderhandelingen resulteerden in een uitbreiding van het aantal randgemeenten met taalfaciliteiten voor Franssprekenden. Bij de vier gemeenten van 1954 kwamen nu ook Sint-Genesius-Rode en Wezembeek-Oppem.³⁷

Een oplossing voor de immer dreigende verfransing van Brussel en de randgemeenten was het niet. Door migratie van Franstaligen naar Brussel en omgeving en door het proces van de verfransing zelf (de aantrekkingskracht van

33. H. Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden. Kroniek van de Vlaamse Beweging, 1954-1965*, Leuven, 1967, pp. 31-32.

34. H. Todts, *Hoop en wanhoop [...]*, p. 32.

35. P. Vermeylen, *Een gulzig leven*, Leuven, 1984, pp. 120-121.

36. Zie noot 8.

37. M. Deweerdt, *Taalgrens*, in: R. De Schryver e.a. (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2960.

de taal en het prestige van de taal) bleef er een voortdurende druk op de randgemeenten om de bestaande regelingen ten gunste van het Frans uit te breiden en om in nieuwe gemeenten faciliteiten voor Franstaligen in te voeren.

Craeybeckx, om ons tot hem te beperken, onderkende zelf deze gevaren. In zijn Guldensporenherdenkingen van 1965 en 1966 wees hij er nadrukkelijk op. In 1965 stelde hij zelfs over Brussel dat dit: *“een landgebied [is] waar de Vlaming nog ten volle tweederangs-burger is. Minder dan een tweederangs-burger”*. En elders in de rede had hij het over Brussel als een *“oasis-francophone”*.³⁸ In 1966 wees hij terug naar de uitspraak *“Antwerpen laat Brussel niet los”*.³⁹

Een paar jaren later in 1968 wist hij met hulp van Vlaamse gemeenten een fonds tot stand te brengen om de onderwijssituatie in Brussel – deze liet nog steeds veel te wensen over en vormde een haard van verfransing – te verbeteren. Zijn laatste rede over dit vraagstuk hield hij op 12 mei 1976 ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van het Willemsfonds. Zijn overlijden in datzelfde jaar deed Vlaanderen een belangrijk pleitbezorger voor de positie van de Nederlandse taal en cultuur in Brussel en de randgemeenten verliezen.⁴⁰

BESLUIT

Het centraal stellen van Lode Craeybeckx' optreden tegen de verfransing van Brussel en omgeving moge het beeld enigszins vertekenen. Het vraagstuk was al eerder door anderen en in alle partijen gesignaleerd en al tilde – door bijzondere politieke omstandigheden – niet elke partij er even zwaar aan, het vraagstuk was er. Het is echter zeker de verdienste van Craeybeckx geweest dat hij het zo nadrukkelijk en ook met grote volharding heeft gesteld, en niet alleen in zijn eigen partij, maar ook elders, zoals bij de Guldensporenvieringen.

Het verdwijnen van grote unitaire politieke vraagstukken als de schoolstrijd maakte na 1958 de weg vrij voor de taalkwestie. Het is opvallend dat dan de taalgrensproblematiek op de politieke agenda komt. De vastlegging van de taalgrens in 1963 heeft het territorialiteitsprincipe bevestigd. Maar die vastlegging heeft echter voor het gebied onmiddellijk rond Brussel en de randgemeenten tot op heden geen absolute zekerheid gegeven dat het proces van de verfransing gestopt is.

Pieter van Hees (1937) was meer dan veertig jaar verbonden aan het Utrechtse Instituut Geschiedenis met een assistentschap bij oud-hoogleraar Geyl. Van Hees publiceerde vele bijdragen over de geschiedenis van de Vlaamse beweging en is sinds 1986 redactielid van *Wt*.

38. L. Craeybeckx, *Wat zegde, wilde, eiste Antwerpen [...]*, p. 148.

39. G. Garre, *Lode Craeybeckx [...]*, p. 94. De uitspraak werd gedaan tijdens een interview met J. Florquin.

40. G. Schmook, In memoriam Lode Craeybeckx [...], kol. 105 en 112.

ABSTRACT

Van Hees (Pieter), "...'Brussel – franskiljonse – olievlek', geen fabel...". De rede van Lode Craeybeckx, ter gelegenheid van de Gulden-sporenviering in Antwerpen op zaterdag 10 juli 1954 en de reacties in de pers, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, LXV, 2006, 1, pp. 44-63.

Pieter van Hees, "...Brussel – franskiljonse – olievlek', geen fabel..."; *The speech by Lode Craeybeckx on the occasion of the Golden Spurs-celebrations in Antwerp on Saturday 10 July 1954 and its review in the press.*

After his 'activist adventure' during WWI, Lode Craeybeckx (1897-1976) did not continue on the Flemish-nationalist course, but became a socialist member of parliament and mayor (of Antwerp). He nevertheless remained outspoken on the 'Flemish question', as for instance during a – what was to become famous – speech in 1954. Pieter van Hees has recovered and hereby publishes the text of that speech and paints a picture of its political context and reception.